

spajanje nespojivog

Slobodan Stojadinović: **DANAJSKI DAROVI**, Prosveta, Beograd, 1987.

mihajlo pantić

već u sledećem stihu, ili delu stiha, koji namereno prekida sa pesničkom dikcijom kojom je neizbrisivo obeležena još prethodna izjava o čaju i jutru: rezultat do kojeg treba da dovede poništava se, naime, poezija i u vreme u kojem paradoksalno istim zamahom proklamira smrt umetnosti i njene velike mogućnosti, koje bi trebalo da joj se otvaraju nepreglednom zalihom tradicije, ostaje onaj umetnički medij koji najbolje može da nas ubedi u nemoguće. Postoji kao medij koji bar nekima — ova se izjava može smatrati patetičnom ili heretičnom — može zameniti računare i njihove do detalja izradene simulacije.

Rečnik tišine nema te pretenzije, ali u suštini to stvar bitno ne menja. Poezija od nas ne traži logično racionalno čitanje; kritika to uvek privraća, često, naravno, kao znak vlastite nemoci, ali ta nas nemoć sada ne sme zanimati. »... Zaista je već vreme da postanem/akustika tišine, prečutani usputni dijalog. Neću više biti/ničiji krik, ukristaljen u jantarevo sr-/ce...« Kad stvari naizgled postanu jasne i skoro se pretvore u filozofski diskurs, kod Debeljaka uvek nastupa zamagljivanje, poetizacija. Stvari nisu tako jednostavne kao što ih predstavlja slobodno odabrani silogizam. Krik može i mora biti »ukristaljen u jantarevo srce« i ono mora da postane »sr-/ce«. Neka nam je i te kako poznato »slepilo likova i starih spisova« i neka želimo opet da budemo sami, iz te samoće — i tu se opet nalazimo u situaciji koja je tipično beckettovska, a može se reći i debeljakovska — paradoksalno proizilazi poezija koja, inače, poznaje »slepila likova i starih spisova« i uprkos tome ih koristi. Prisiljena je da ponavlja dugo poznato zaslepljivanje, koje u krajnjoj instanci nije ništa drugo nego — opet nešto heretično — briljantna poezija.

Slovenačka poezija sa *Svetinom* i *Debeljakom* definitivno prelazi na opasan teren, u živi pesak, u kojem su kritičari prisiljeni da gube svoje živote. A kakva tragika može da bude u gubljenju života u pokrajini »ispunjenoj prazninom koje se svi plaše«? Poezija konačno postaje prava alhemija, pa makar to bilo i te kako istaknuto kovanje zlata bez zlata.

Medutim, Debeljakovo kovanje uhvaćeno je u objektiv kamere koja stalno staje, zaustavlja se u nemim prizorima: u prvim planovima ukopavaju se »lica... okrenuta prema zidu«, koja pokreću nejasno kretanje ka streljanju... Kretanje koje može da bude samo kretanje kamere kojoj više nisu potrebni sati zunanja da kao u filmu *ZOO Petra Greenwaya* snimi raspad organizama. Ona snima: »tužna struga Dunava i rani cvetovi maslačka koji mu se muklo/žute u dlanovima. I dugačka polja deteline izravnote kao tela palih.« Nostalgija može biti samo melanholična.

Rečnik tišine polako se ispunjava jezom. »Sa divlje trešnje kaplje med. Nekada je lečio rane./Danas ne.« Pisanje poezije jeste insistiranje »u raspuklinama vremena«, gledanje morske površine preko koje smo sto puta prešli. Čak i čežnja za smrću savladava melanholiju, apatičnost. Za poeziju, naravno, ne može ostati nešto više nego »oblak, dašak vetra, ništa«. Medutim, to ne menja stvar. Pisanje je alhemijom upravo zbog zlatnih reči, koje su, naravno, sve već bile zapisane, ali zlato kojim su obdarene još postoji. Makar se i pretvaralo u dašak vetra i u ništa, paradoksalno se uvek iznova obnavlja. Kako bi se, inače, mogle čitati već stotinu puta napisane reči?

»Dosta je reči.« Možda bismo zaista radije zaspali, ali »iznad mene« ipak je »let divljih gusaka, u meni suvi kašalj i žeravica.« Igra života se nastavlja, zato za neke treba da se nastavi i poezija. Pa neka i na kraju postane »akustika tišine, prečutani dijalog«. Poezija nije ovde zato što je neki krik: medutim, to još ne znači da taj krik ne može postati poezija kako se to desilo sa *Rečnikom tišine*. Poezija *Aleša Debeljaka* koliko je gledanje u prazninu, zaista može biti približavanje tišini, ali je ta tišina za onog koji je piše i čita toliko nedostižna kao i za bezimne junake i njihovog autora kojeg neki uporno zovu *Beckett*. Write to relieve a tedium? Možda, ali time pisanje još ne gubi na posebnoj vrednosti. I može se čitati i ovako: — to relieve a tedium? Na to nećemo odgovoriti.

Da odnos tekuće kritike i poezije ne mora biti uzrokovan isključivo književnom i estetskom vrednošću stiha (kako bi, inače, trebalo da bude u idealnoj projekciji odnosa ovih duhovnih disciplina) pokazuje i poezija Slobodana Stojadinovića. Iako pretežnim svojim delom domašuju stvaralački standard novije srpske poezije (a na trenutke ga i proširuju i nadmašuju), ostvarenja ovog pesnika uglavnom su nailazila na čutanje. Razlog, pri tom, kako je već rečeno, nije počivao u estetskoj neostvarenosti Stojadinovićevih stiha, već je, do dana današnjeg, ostao skriven negde u (ne)predvidljivom vrtlogu književnog života, u rasporu njegovih snaga, koje sa stvaralačkim činom nemaju nikakve veze, pa ipak utiču na sudbinu pesnika.

Dok prva Stojadinovićeva knjiga *Vremenik*, tematski sasvim mladalačka, a poetički mahom početnička (tragovi neosimbolizma 60. sa blagim nagoveštajima budućih traganja), zauvek ostaje unutar *vavilonskog šuma* 70 već je drugi rukopis ovog autora, *Temeljnik*, ispisao doslednim poštivanjem versifikacijskih uzusa, najavio (mada ne i sasvim potvrdio) osobenost

Ljubica mrkalj, grafika

pesnikovog talenta. Premda je versifikacijska doslednost (rimovani katreni, silabičko ustrojstvo stiha) toj knjizi donela i nešto melodijske monotonije i formalne predvidljivosti i značenjske neaktivnosti, u njoj se sasvim dobro raspoznaje pesnik čudne, izglobljene vizure, sklon *spajanju nespojivog* i korozivnom, začudnom humoru. Evo šta u recenziji *Temeljnika* o Stojadinovićevoj poeziji zapaža Radivoje Mikić:

»Dok većina savremenih pesnika poeziju sagledava bez nekih atributa njene u tradicije već davno potvrđene funkcije, Slobodan Stojadinović kaže: 'U pesmi se školuju vremena' i time upućuje na obnavljanje vere u poeziju i njeno mesto i funkciju u kulturi.

»Poezija Slobodana Stojadinovića iz književne tradicije prihvata rimu i metrično-stopne komponente, kao elemente koji od pesnika zahtevaju disciplinu i poeziju nameću strogost u poštovanju nekih obrazaca. No, istovremeno, poezija Slobodana Stojadinovića ide po strani od onih pesničkih nastojanja koja kao primarni element za građenje značenja i poruke pesme koriste asocijacije na određeni kulturnoistorijski kontekst.

»Posebnu vrednost ove poezije predstavlja pesnikova inventivnost u sintagmatskim sklopovima, koji stvaraju nove i ponekad neobične slike, slike realizovane u nadrealističkom maniru. Pesnička knjiga *Temeljnik* Slobodana

Stojadinovića tako može da se sagleda i kao pokušaj da se iz književne tradicije iskoriste ona oblikovna sredstva i postupci koji ne vuku nazad u tradiciju, već omogućavaju nove prodore savremenog pesništva, ali prodore potpognute tradicijom.«

No, prag poetske ostvarenosti Stojadinović istinski prelazi knjigom *Ponornik*. Napuštajući ono što je u prethodnim zbirkama dosledno zagovarao, a tu se, pre svega, misli na prihvatanje tradicijom propisanih pesničkih oblika i na izbegavanje tradicijom propisanih pesničkih oblika i na izbegavanje konstituisanja čvrste, kontekstualnoreferrerencijalne mreže stiha, pesnik je iz *Ponornika* progovorio kao sarkastični, nacereni čudak, kojem su neprirrodnosti i nesklad sveta glavni povod za pesmu.

Načelo *neprestane promene* postaje, *Ponornikom*, centralno načelo Stojadinovićevog pevanja. Dok je u *Vremeniku* i *Temeljniku* nastojao da svoje seznacije »uredi« i ritmičko-metrički usaglasi, u *Ponorniku* Stojadinović vlastiti »poetski ispad« predočava na neposredan način, bez versifikacijskih modifikacija koje za posledicu imaju izvesnu niveliranost značenja. Svaka je pesma doista nova pesma. Pesnik se ne povlači u jezik (niti zaodeva reči u slučnu melodiju), već hrabro prihvata »temu« i peva u rasponu od krajnjeg intimizma do socijalnog angažmana. U recenziji *Ponornika* Miodrag Perišić je, između ostalog, napisao:

»Iako povremeno beži u antipoetska rešenja (narativnost), ovaj pesnik ni u jednom stihu ne pokazuje da bi mogao da se prikloni onom mlakom pevanju o svakodnevnici, o »malim stvarima«, koje je obeležavalo pesničku proizvodnju poslednjih pet-šest godina.

»Jedna od osnovnih karakteristika njegove poezije je neuobičajena mešavina petičnog i humorog tona, gde se oni uspostavljuju kao mera i granica jedan drugom: kad god zapreti opasnost od preterane patetizacije pojavljuju se iskre humora, kojima se patetika relativizuje, ali se, na drugoj strani, humor oplemenjuje patetičnim tonom ili »metafizičkim« iskazima. Ta relacija ponekad se uspostavlja unutar pojedinačnih pesama, ali je neuporedivo važnija kao odnos među pesmama, na planu celine. (...) Stojadinovićeva poezija je poezija nemirenja; njom se provocira da bi se doveo u pitanje vazeći poredak vrednosti.«

U *Danajskim darovima* Stojadinović još više »otvara« svoju pesmu (mada delimično hermetizuje metaforiku), sukobljava u njoj oprečnosti, isijava humor koji ovoga puta nema neposredne poetičke preteke. (Ključ knjige nije, bez ostatka, u simboličkim naslovima, ma da naslovna sintagma nosi ponešto od značenja Stojadinovićevog globalnog pristupa pesništvu. Poezija je oslobođanje, ali i teret, enigma, zlehudi dar, koji koliko god da »potvrđuje« i sebe, i vlastitog tvorca, i svet, istovremeno sve to dovodi u pitanje.)

Neke osobine iz *Ponornika* (na primer: ironično repliciranje ličnostima iz savremene kulture) u *Danajskim darovima* postaje još izraženije. Pesnik poeziju shvata i kao provokaciju, i kao nepristajanje, i kao objavu vlastite individualnosti. No, odbijanje spolja nametnutih sistema (ideoloških etičkih, vrednosnih) ne znači nepostojanje unutrašnjeg stvaralačkog sistema. Poezija iz *Danajskih darova* jeste i meta-poezija. Iz stiha povremeno odsevine poetizovani poetički iskaz (na primer: »Gde je čitalac neshvatljivo je pravedno«), a zaključna pesma »Deset zapovesti«, premda računata i sa efektima izvesnih autoironičnih odsjaja, gotovo da formuliše pesnikovo »vjeruju«. Na delu je poezija »tamne senke« u kojoj je humor apsurdna pre neka vrsta odbrambenog mehanizma nego osnovni egzistencijalni stav. Stojadinovićev stih probija oklop čutanja i nailazi na odjek.